

นวัตกรรมการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ ผ่านศิลปะชุมชนบนฐานทุนวัฒนธรรมใน
พื้นที่คุ้มบางกะเจ้า อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ

Participatory Innovation of the Elderly Through Community Art
Based on Cultural Capital in the Khung Bang Krachao Area. Phra
Pradaeng District Samut Prakan Province

วันที่รับบทความ: 4 มีนาคม 2569

วันที่แก้ไขบทความ: 24 มีนาคม 2569

วันที่ตอบรับบทความ: 30 มีนาคม 2569

นิศากร เพ็ญสมบูรณ์^{1*}

ณัฐพล บุญเผือก²

องอาจ มากสิน³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างองค์ความรู้ด้านนวัตกรรมการมีส่วนร่วมระหว่างผู้สูงอายุกับงานศิลปะชุมชนบนฐานทุนวัฒนธรรม และเพื่อส่งเสริมให้เกิดเทศกาลศิลปะผู้สูงอายุในพื้นที่คุ้มบางกะเจ้า จังหวัดสมุทรปราการ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วยผู้สูงอายุในพื้นที่จำนวน 40 ท่าน ที่คัดเลือกแบบเจาะจง พร้อมด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปะและปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 6 ท่าน ผลการศึกษาพบว่า คุ้มบางกะเจ้ามีทุนวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง 3 ด้านหลัก ได้แก่ 1) ทุนทางประวัติศาสตร์และการผสมผสานชาติพันธุ์ 2) ทุนทางระบบนิเวศและเกษตรกรรม “ป่าสามน้ำ” และ 3) ทุนทางจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยได้นำทุนเหล่านี้มาออกแบบกิจกรรมศิลปะที่มีส่วนร่วม 3 กิจกรรม ได้แก่ “ฉลุลมหายใจแห่งคุ้มสี่เขียว” การใช้ศิลปะการฉลุกระดาษร่วมสมัยที่ได้แรงบันดาลใจจากลวดลายโลงมอญและธรรมชาติ “ถักทอวิถีบางกะเจ้า” การนำเศษผ้าและเส้นใยปอกระเจามาสร้างงานศิลปะเพื่อสื่อสารเรื่องราวในอดีต “ถักยอด้วยหัวใจ ณ บางยอ” การนำถุงพลาสติกเหลือทิ้งมาถักโคเซตเป็นผลงานศิลปะขนาดใหญ่ (upcycling) เพื่อสร้างความภาคภูมิใจและลดขยะในชุมชน ผลการจัดเทศกาลศิลปะผู้สูงอายุพบว่า ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความพึงพอใจในระดับดีมาก โดยเฉพาะความรู้สึกสนุกและภาคภูมิใจในผลงานที่สร้างร่วมกับชุมชน งานวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นว่าศิลปะเป็นเครื่องมือสำคัญในการยกระดับสุขภาวะทางจิตใจ ช่วยให้ผู้สูงอายุรู้สึกมีคุณค่า (active aging) และสามารถต่อยอดเป็นนวัตกรรมด้านวัสดุเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ได้

คำสำคัญ: นวัตกรรมการมีส่วนร่วม ศิลปะกับชุมชน ทุนวัฒนธรรม คุ้มบางกะเจ้า

¹ อาจารย์ประจำ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

* ผู้ประสานงานหลัก e-mail: nisakorn.p@dru.ac.th

² นักวิจัยอิสระ

e-mail: nboonpueak@gmail.com

³ อาจารย์ประจำ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

e-mail: ong-ard.m@dru.ac.th

Participatory Innovation of the Elderly Through Community Art Based on Cultural Capital in the Khung Bang Krachao Area. Phra Pradaeng District Samut Prakan Province

Received: March 4, 2026

Revised: March 24, 2026

Accepted: March 30, 2026

Nisakorn Pensomboon^{1*}

Nutthapol Boonpueak²

Ong-Ard Maksin³

Abstract

This research aims to create knowledge on innovative participation between the elderly and community arts based on cultural capital, and to promote a senior arts festival in the Bang Krachao area, Samut Prakan Province. Using qualitative and creative research methods, the target group consisted of 40 local senior citizens selected through purposive sampling, along with 6 art experts and local wisdom keepers. The study found that Bang Krachao possesses three main cultural capitals: 1) historical and ethnic integration, 2) ecological and agricultural capital, known as the “Three-Water Forest,” and 3) environmental conservation awareness. The researchers used these capitals to design three participatory art activities: “Stencil Breath of the Green Bang Krachao,” using contemporary paper cutting art inspired by patterns found on Mon coffins and natural motifs; “Weaving the Bang Krachao Way,” using fabric scraps and jute fibers to create art that communicates historical stories; and “Crocheting the Fishing Net with Heart at Bang Yo,” using discarded plastic bags to create large-scale crochet artworks (upcycling) to foster pride and reduce waste in the community. The senior arts festival attracted significant interest from tourists. Participants expressed a very high level of satisfaction, particularly regarding the enjoyment and pride they felt collaboratively creating artworks with the community. This research reflects that art is an important tool for enhancing mental well-being, helping senior citizens feel valued (active aging), and can be further developed into innovative materials for sustainable tourism in the area.

Keywords: Participatory Innovation, Art and Community, Cultural Capital, Khung Bang Krachao Area

¹ Lecturer, Faculty of Humanities and Social sciences, Dhonburi Rajabhat University

* Corresponding author, e-mail: nisakorn.p@dru.ac.th

² Independent Researchers

email: nboonpueak@gmail.com

³ Lecturer, Faculty of Humanities and Social sciences, Dhonburi Rajabhat University

e-mail: ong-ard.m@dru.ac.th

บทนำ

พื้นที่ “คู้บางกะเจ้า” อยู่ในเขตอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ เป็นพื้นที่สีเขียวกว่า 1.2 หมื่นไร่อันโอบล้อมด้วยแม่น้ำเจ้าพระยา มีลักษณะคล้ายกระเพาะหมู โดยมาจากลักษณะรูปร่างของพื้นที่คล้ายบ่วงหรือกระเพาะของหมู ที่ล้อมรอบด้วยแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นระยะทาง 15 กม. มีพื้นที่ทั้งหมด 11,818.75 ไร่ เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำขนาดใหญ่ ที่เกิดจากการสะสมของดินตะกอนแม่น้ำ มีระบบนิเวศที่มีโครงสร้างของสังคมพืชและสัตว์ที่มีความหลากหลาย (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), 2565, หน้า 9) ประกอบด้วย 6 ตำบล ได้แก่ ตำบลทรงคนอง ตำบลบางยอ ตำบลบางกะเจ้า ตำบลบางน้ำผึ้ง ตำบลบางกระสอบ และ ตำบลบางกอบัว สิ่งที่น่าสนใจในพื้นที่คู้บางกะเจ้าคือระบบนิเวศพื้นที่สีเขียว ระบบนิเวศ (ecosystem) หมายถึง กิจกรรมที่สัมพันธ์กันและเป็นพลวัต หรือมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาของพันธุ์พืช สัตว์ และสิ่งมีชีวิตขนาดเล็ก (micro-organism) และสภาพแวดล้อม รวมถึงระบบนิเวศที่สามารถดัดแปลงได้โดยอาศัยกิจกรรมของมนุษย์ พบว่าระบบนิเวศในพื้นที่คู้บางกะเจ้ามีลักษณะโครงสร้างและบทบาทหน้าที่อยู่ 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ 1) ระบบนิเวศสวนเกษตรแบบสวนบ้าน (home garden agroforestry) เป็นลักษณะของระบบนิเวศ พื้นที่สีเขียวที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยง ระหว่างบ้าน สวนผสมผสาน และคลอง 2) ระบบนิเวศสวนสาธารณะและนันทนาการ (park and recreation area) เป็นลักษณะของระบบนิเวศพื้นที่สีเขียวที่มีการจัดการลักษณะโครงสร้างให้เอื้ออำนวยต่อการทำกิจกรรมเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ หรือกิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ เช่น สวนสาธารณะ โดยในคู้บางกะเจ้ามีพื้นที่สวนสาธารณะและนันทนาการ ซึ่งสวนสาธารณะหลัก ๆ มี 2 สวน คือ สวนศรีนครเขื่อนขันธ์ ในตำบลบางกะเจ้า และสวนเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา ในตำบลทรงคนอง และ 3) ระบบนิเวศป่าชายเลน (mangrove forest) เป็นลักษณะของระบบนิเวศที่มีพืชพรรณของไม้กลุ่มป่าชายเลนขึ้นเป็นองค์ประกอบส่วนใหญ่ สำหรับในพื้นที่คู้บางกะเจ้าจะมีป่าชายเลนกระจายขึ้นเป็นกลุ่มโดยรอบคู้เป็นส่วนใหญ่ และมีกระจายตามริมคลอง (มณฑาทิพย์ โสมมีชัย, วรรณวิมล ตัวกลัด และณัฐวรรธน์ ภรรนรา, 2560, หน้า 12) นอกจากระบบนิเวศพื้นที่สีเขียวของคู้บางกะเจ้า ผู้คนก็เป็นหนึ่งในระบบนิเวศเช่นกัน ความหลากหลายชาติพันธุ์ทั้งคนไทยพื้นถิ่น คนมอญที่เข้มแข็งอยู่ในพื้นที่ตำบลทรงคนอง คนไทยเชื้อสายจีน ปัจจุบันมีผู้คนเข้ามาอยู่ร่วมในชุมชนหลากหลายศาสนา รวมถึงหลากหลายเชื้อชาติที่อพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่ ด้วยศักยภาพของทุนวัฒนธรรมและทุนทางธรรมชาติของคู้บางกะเจ้า จึงตอบโจทย์การเป็นพื้นที่ที่น่ามาต่อยอดให้ดำรงอยู่ต่อไปได้อย่างยั่งยืน โดยยังรักษาความเป็นวิถีชีวิตที่เป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ (วสุวัตต์ โอตทวี. 2565) จากการลงสำรวจพื้นที่นักวิจัยพบว่า พื้นที่คู้บางกะเจ้า มีความพร้อมในการพัฒนาศักยภาพในการเกิดศิลปะชุมชน

คำว่า “ศิลปะชุมชน” (community art) เป็นแนวทางศิลปะร่วมสมัยซึ่งเกิดขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 1960 อันเนื่องมาจากแนวคิดยุคหลังสมัยใหม่ที่ต้องการนำศิลปะออกจากพื้นที่พิพธิภัณฑ์ ไปสู่พื้นที่สาธารณะ เพื่อเป็นการลดช่องว่างระหว่างศิลปินกับผู้ชมลง (อรรถชัย พองสมุทร, 2551, หน้า 18) การนำเอาองค์ความรู้ต่าง ๆ เข้าไปแลกเปลี่ยน สร้างสัมพันธ์กับชุมชนคนต้นแบบเป็นการเรียนรู้ซึ่งกัน และกัน และเกิดการแลกเปลี่ยนทางมิติต่าง ๆ ของการอยู่ร่วมกัน โดยใช้ศิลปะเป็นสะพานเชื่อมสร้างความ

สมานฉันท์และการดราภาพให้แก่กัน อีกทั้งเป็นการเปิดมิติทางการเรียนรู้ใหม่ ๆ ให้ชุมชนได้ตระหนักถึงการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งด้วยกระบวนการทางศิลปวัฒนธรรมของชุมชนเอง และ “กิจกรรมทางศิลปะ” หรือผลงานที่เกิดจาก “การมีส่วนร่วม (participation)” จากผู้คน ชาวบ้านทุกคนในบริบทชุมชนนั้น ๆ ที่ช่วยกันสร้างสรรค์ผลงานศิลปะตั้งแต่การช่วยกันระดมความคิด การพูดคุย การสร้างสรรค์และนำเสนอผลงาน โดยผลลัพธ์ที่ได้ไม่ใช่แค่เฉพาะตัวผลงานเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงความสัมพันธ์ของกลุ่มผู้คนในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป จากพื้นที่ที่หลากหลายเชิงนิเวศ สามารถสร้างสุขภาวะทางร่างกาย พื้นที่แห่งนี้ยังสามารถเติมเต็มสุขภาวะทางอารมณ์ จิตใจ ผ่านการรับรู้งานศิลปะ ทำให้เกิดสุนทรียะทางความงาม ศิลปะเป็นพัฒนาการในความเป็นมนุษย์ในเรื่องความนึกคิดจินตนาการและอารมณ์ ผ่านกระบวนการทางศิลปะ โดยสร้างสรรค์นวัตกรรมการมีส่วนร่วม ผ่านภาษาสากล คือศิลปะด้วยสื่อใหม่ๆที่ทำให้กลุ่มเป้าหมายที่ปัจจุบันประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัย

คำว่า “ผู้สูงอายุ” (older person) ขององค์การสหประชาชาติ หมายถึง ประชากรทั้งเพศชายและหญิงที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งก็ตรงกับนิยามผู้สูงอายุของประเทศไทย ตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 โดยองค์การสหประชาชาติ แบ่งการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ เป็น 3 ระดับ ได้แก่ 1) ระดับการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (aging society) หมายถึง มีคนอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 10 หรือมีคนอายุ 65 ปีขึ้นไปมากกว่า ร้อยละ 7 ของประชากรทั้งประเทศ 2) ระดับสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (aged society) หมายถึง มีอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่า ร้อยละ 20 หรือมีคนอายุ 65 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 14 ของประชากรทั้งประเทศ และ 3) ระดับสังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่ (super-aged society) หมายถึง มีคนอายุ 65 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ (กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, 2556, หน้า 1) “ชุมชน” คือ การอยู่อาศัยร่วมกัน ซึ่งเกิดจากบุคคลรวมกันเป็นครอบครัว พัฒนาขึ้นเป็นหมู่บ้าน และชุมชนตามลำดับ แต่สภาพความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน ทำให้นิยามของคำว่า “ชุมชน” เปลี่ยนไปอย่างมาก โลกอินเทอร์เน็ตกำลังทำให้วิถีชีวิตของผู้คนเปลี่ยนไป

จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า กิจกรรมทางศิลปะเป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดได้อย่างเต็มที่ เกิดความรู้สึกผ่อนคลาย เป็นช่องทางที่จะทำให้ผู้สูงอายุได้เข้าใจตนเอง โดยแสดงความรู้สึกนึกคิดผ่านการทำกิจกรรมทางศิลปะ เพราะบางสิ่งที่ไม่สามารถบรรยายหรือสื่อสารผ่านการพูดได้ทั้งหมด กิจกรรมทางศิลปะนี้จะทำให้ผู้สูงอายุรับรู้ความรู้สึกของตนเอง เกิดการยอมรับและนับถือตนเอง โดย อุดมเพชรสังหาร (2548, หน้า 28) ได้กล่าวถึงการทำกิจกรรมศิลปะไว้ว่า เป็นการผสมผสานกันระหว่างกระบวนการระดมสมองในส่วนต่าง ๆ ดังนั้นการเข้าร่วมกิจกรรมทางศิลปะเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสพบปะสื่อสารกับผู้อื่น เกิดทักษะในการสร้างสัมพันธภาพ เรียนรู้ทักษะการสื่อสาร เกิดความรู้สึกว่าได้รับการยอมรับและเอาใจใส่จากผู้อื่น จะได้เห็นว่าการมีกิจกรรมทางศิลปะนั้น เป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจ มีความหวัง สามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข ในช่วงปัจฉิมวัย ดังนั้น เมื่อผู้สูงอายุได้ลงมือทำงานศิลปะ กระบวนการของกิจกรรมทางศิลปะจะทำให้ผู้สูงอายุ มีอิสระ ผ่อนคลาย มองเห็นจุดแข็ง และจุดอ่อนของตนเอง ช่วยให้ผู้สูงอายุได้พัฒนาศักยภาพของตนเองในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านร่างกาย ด้านอารมณ์และด้านสติปัญญาส่งผลให้เกิดความ

เชื่อมั่น ในตัวเอง และมองเห็นคุณค่าในตัวเอง เรียนรู้การปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ไม่แยกตัว หรือใช้ชีวิตอย่างโดดเดี่ยว แต่จะเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมมากขึ้น

ซึ่งผู้วิจัยพบว่าในพื้นที่กรุงเทพมหานครมีผู้สูงอายุเป็นจำนวนมาก ทั้งเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ ทั้งทางร่างกายและจิตใจ รวมกลุ่มทำกิจกรรมต่าง ๆ มากมาย อาจเป็นเพราะระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ ความสมบูรณ์ของทรัพยากร และความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม และพบปัญหาผู้สูงอายุที่ขาดปฏิสัมพันธ์กับสังคม ขาดเพื่อนหรือความอบอุ่นของครอบครัว ที่อาจแยกออกจากพื้นที่ หรือผู้สูงอายุที่เป็นโรคอาจมีความโดดเดี่ยว โดดเดี่ยวในการวิจัยจะยกระดับพื้นที่กรุงเทพมหานครให้เป็นพื้นที่แห่งการสร้างสรรค์ โดยดึงศักยภาพผู้สูงอายุในพื้นที่มาทำกิจกรรมศิลปะชุมชน เพื่อให้เกิดเทศกาลทางศิลปะ (aging arts festival) ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสร้างองค์ความรู้ทางด้านนวัตกรรมการมีส่วนร่วมระหว่างผู้สูงวัยกับงานศิลปะชุมชนบนฐานทุนวัฒนธรรม
2. เพื่อให้เกิดเทศกาลทางศิลปะผู้สูงวัยในพื้นที่กรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากร

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยตามวัตถุประสงค์ เพื่อให้เกิดเทศกาลศิลปะผู้สูงวัยในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการจำนวน 40 คน โดยใช้การสุ่มแบบเจาะจง (purposive sampling)
2. ผู้ให้ข้อมูล ผู้เชี่ยวชาญ และผู้ทรงคุณวุฒิ ได้กำหนดผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 6 คน แบ่งออกเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการสร้างสรรค์ศิลปะกับชุมชน 3 คน ประชาชนชาวบ้านผู้เป็นผู้ให้ข้อมูลด้านพหุวัฒนธรรมในพื้นที่พระประแดง 3 คน
3. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาความพึงพอใจต่อเทศกาลทางศิลปะผู้สูงวัยในพื้นที่กรุงเทพมหานคร อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ได้แก่ ประชาชน นักท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานคร และผู้สนใจอื่น ๆ โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย จำนวน 210 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ การวิเคราะห์เอกสารโดยการแยกแยะ แบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญการสนทนากลุ่ม (focus group) และเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาภาคสนาม ได้แก่ กล้องถ่ายภาพ เครื่องบันทึกเสียง และการสังเกต
2. เครื่องมือสำหรับศึกษาความพึงพอใจ ได้แก่ แบบสำรวจความพึงพอใจ โดยผู้วิจัยได้จัดทำแบบสังเกต และการสัมภาษณ์ ซึ่งแบ่งเป็น ด้านคุณภาพเนื้อหา และด้านงานสร้างสรรค์ แล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ และผู้วิจัยทำการแก้ไข
3. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาแบบวัดความพึงพอใจ

สร้างแบบวัดความพึงพอใจต่อเทศกาลศิลปะสูงวัย คຸ່งบางกะเจ้า อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ มีขั้นตอน ดังนี้

- ศึกษาหลักการรายละเอียดเนื้อหา และเทคนิควิธีการสร้างแบบวัดความพึงพอใจ
- วิเคราะห์กำหนดสิ่งที่ต้องการวัดให้ชัดเจน
- กำหนดค่าคะแนนแบบวัดความพึงพอใจเป็นแบบ Rating Scale และกำหนดระดับมาตรา

ส่วนประมาณค่า 5 ระดับ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ได้องค์ความรู้ด้านการสร้างสรรค์ผลงาน

1.1 รวบรวมข้อมูลด้านเอกสาร ผู้วิจัยได้เริ่มต้นสืบค้นและรวบรวมข้อมูลด้านเอกสารเกี่ยวกับทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับบริบทของสังคมสูงวัย บทบาทของศิลปะต่อสุขภาวะของผู้สูงวัย แนวคิดศิลปะชุมชน และการมีส่วนร่วม และการประยุกต์ใช้แนวคิดทุนวัฒนธรรมในเชิงการพัฒนาชุมชน

1.2 ศึกษาข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์ สังเกตและบันทึกภาพ ผู้วิจัยลงพื้นที่คຸ່งบางกะเจ้า อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ

1.3 การจัดการสนทนากลุ่มโดยผู้วิจัย ผู้เกี่ยวข้อง และผู้เชี่ยวชาญ คือ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชนและผู้คนในชุมชน

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อศึกษาความพึงพอใจ ผู้วิจัยนำแบบสำรวจความพึงพอใจให้ที่ปรึกษาตรวจสอบและปรับปรุงแล้ว นำไปสำรวจโดยแบบสอบถามทั้งแบบเอกสารและแบบออนไลน์

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำมาสร้างสรรค์นวัตกรรมการมีส่วนร่วมระหว่างผู้สูงวัยกับงานศิลปะชุมชนบนฐานทุนวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดเทศกาลศิลปะผู้สูงวัย ในพื้นที่คຸ່งบางกะเจ้า อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ

1. การวิเคราะห์ข้อมูลหลังจากผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ สังเกต และจดบันทึกแล้ว นำมาจัดระเบียบข้อมูล ตามประเด็นที่ได้ และนำไปสู่การเชื่อมโยง โดยใช้การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เพื่อไปสู่การออกแบบกิจกรรม

2. นำข้อมูลที่ได้นำมา ประกอบกับการจัดสนทนากลุ่มกับผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้อง รวบรวมนำมาสร้างผลงานศิลปะอย่างมีส่วนร่วมกับผู้สูงอายุ ในพื้นที่คຸ່งบางกะเจ้า อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ

3. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ความพึงพอใจ ใช้สถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) แบบร้อยละ (percentage)

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

1. จากการศึกษาทุนทางวัฒนธรรมคังบางกะเจ้า อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการซึ่งเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ เผยให้เห็นถึงความซับซ้อนของทุนวัฒนธรรมที่ถูกหล่อหลอมผ่านกาลเวลากว่าสองศตวรรษ พื้นที่รูปกระเพาะหมูที่โอบล้อมด้วยแม่น้ำเจ้าพระยาแห่งนี้ ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงการเป็นปอดของกรุงเทพมหานครในมิติทางนิเวศวิทยาเท่านั้น หากแต่ยังเป็นคลังแห่งมรดกทางภูมิปัญญาที่เกิดจากการปะทะ ประสานของกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย โดยมีทุนวัฒนธรรมเป็นกลไกสำคัญในการรักษาอัตลักษณ์และขับเคลื่อนรายได้จากการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน การดำรงอยู่ของวิถีชีวิตดั้งเดิม ท่ามกลางการขยายตัวของความเป็นเมืองรอบทิศทาง เป็นภาพสะท้อนของความเข้มแข็งในภาคประชาสังคมและการจัดการฐานทรัพยากรที่นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้อย่างเป็นรูปธรรม

รากฐานที่สำคัญที่สุดของทุนทางวัฒนธรรมในคังบางกะเจ้าคือระบบนิเวศเฉพาะถิ่น เนื่องจากพื้นที่แห่งนี้ตั้งอยู่บริเวณคังน้ำปลายแม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้เกิดสภาวะทางนิเวศที่เรียกว่า “ป่าสามน้ำ” ซึ่งประกอบด้วยน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม ผสมผสานกับระบบป่าชายเลน ความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายทางชีวภาพของระบบนิเวศป่าสามน้ำนี้ได้เป็นเพียงแค่ทรัพยากรธรรมชาติ หากแต่เป็นปัจจัยกำหนดลักษณะของวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และคุณภาพของผลผลิตทางการเกษตรในพื้นที่ด้วย **ทุนวัฒนธรรมที่ 1** ทุนทางประวัติศาสตร์พื้นที่การผสมผสานของกลุ่มชาติพันธุ์ คังบางกะเจ้าเป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานอันยาวนาน และมีการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์หลัก ได้แก่ ไทย มอญ และจีน ได้อย่างกลมกลืน วิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่นี้จึงเป็นผลมาจากการถ่ายทอดและปรับใช้ความรู้ดั้งเดิมเข้ากับความรู้สมัยใหม่มาอย่างยาวนาน **ทุนทางวัฒนธรรม ที่ 2** “ทุนทางระบบนิเวศและเกษตรกรรม” (agro-ecological heritage) ผลผลิตทางการเกษตรถือเป็นทุนวัฒนธรรมที่จับต้องได้ที่สำคัญยิ่ง ซึ่งบ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศป่าสามน้ำ **ทุนทางวัฒนธรรมที่ 3** “ทุนทางจิตสำนึก” (conscious capital) หรือบางครั้งเรียกว่า “ทุนทางจิตวิญญาณ” (spiritual capital) เป็นแนวคิดที่ยกระดับขึ้นมาจากทุนมนุษย์และทุนทางจิตวิทยา โดยเน้นไปที่ “คุณค่า” และ “ความหมาย” ในการมีอยู่ โดยเฉพาะผู้คนในพื้นที่คังบางกะเจ้าให้คุณค่าและความหมายต่อบริบทพื้นที่การกสิกรรมไว้ซึ่งระบบนิเวศ จิตสำนึกต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม การเดินทางท่องเที่ยวในพื้นที่อย่างรับผิดชอบ โดยมุ่งเน้นการศึกษา เรียนรู้ระบบนิเวศ สัมผัสวิถีชีวิตท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อความยั่งยืนของทรัพยากรที่มีอยู่

2. ศิลปะชุมชนกับการมีส่วนร่วม จากการรวบรวมข้อมูลทางทุนวัฒนธรรมทั้ง 3 นำมาออกแบบกิจกรรมทางศิลปะอย่างมีส่วนร่วมกับผู้สูงวัย ในพื้นที่คังบางกะเจ้า อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ โดยแบ่งออกเป็น 4 กิจกรรม โดย **กิจกรรมที่ 1 “ฉลุลมหายใจแห่งคังสี่เขียว”** จากการที่คณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลและหาแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ ณ วัดคันลัด ตำบลทรงคนอง ผู้วิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดเป็นผู้สูงอายุที่ทรงภูมิความรู้ และได้ถ่ายทอดเรื่องราวประวัติศาสตร์และความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ รวมไปถึงเรื่องประเพณีและ ศิลปวัฒนธรรมประจำถิ่นให้กับ

ผู้วิจัย ในการนี้ผู้วิจัยได้พบเห็นและเกิดความสนใจใน “โลงมอญ” ที่จัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑ์ชุมชนวัดคันลัด ซึ่งทั้งหมดบนโลงมอญถูกประดับตกแต่งอย่างวิจิตรตระการตาด้วยงานต่อกลวดลายบนกระดาศอังกฤษและกระดาศสีสันสดใส เปรียบประหนึ่งว่าเป็น วิมานที่ได้เตรียมไว้ให้ผู้วายชนม์ได้ใช้ชีวิตหลังความตายอย่างมีความสุขบนสรวงสวรรค์ จากนั้นผู้วิจัยได้ทำการสำรวจพื้นที่ ตำบลบางกะเจ้า ซึ่งพื้นที่นี้สร้างความประทับใจให้ผู้วิจัยด้วยพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพรรณ นกและสัตว์นานาชนิด ทั้งหมดนี้เป็นต้นกำเนิดแรงบันดาลใจให้ผู้วิจัย ได้ผนวกรวมคุณค่าของทั้งสองพื้นที่นี้เข้าด้วยกัน จนเกิดการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะการฉลุกระดาศร่วมสมัยชุด “ความอุดมสมบูรณ์ของบางกะเจ้า” เพื่อสื่อสารแนวความคิดที่ต้องการกระตุ้นให้ผู้ชมเห็นคุณค่าและความงดงามที่ถูกซ่อนอยู่ในพื้นที่นี้ ในขณะเดียวกันคุณค่าและความงดงามนี้ “เปราะบาง” และพร้อมที่จะสูญสลายไปได้อย่างง่ายดายเหมือน “กระดาศ” หากผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ และผู้มาเยือนไม่มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และรักษาไว้ร่วมกัน **กิจกรรมที่ 2 “ถักทอวิถีบางกะเจ้า ศิลปะจากเศษผ้า คืนชีวิตให้ปอกระเจาและหัวใจผู้สูงวัย”** บางกะเจ้า มีข้อสันนิษฐานทางประวัติศาสตร์และภาษาศาสตร์ (จากข้อมูลของ สุจิตต์ วงษ์เทศ และบันทึกเก่า) ว่าคำว่า “กะเจ้า” แท้จริงแล้วเพี้ยนมาจากคำว่า “กระเจา” ซึ่งหมายถึงต้นปอกระเจา พืชล้มลุกที่มีเปลือกเหนียวหนาน ในอดีตพื้นที่บริเวณนี้เป็นที่ลุ่มต่ำและมีความชื้นสูง จึงมีต้นปอกระเจาขึ้นอยู่อย่างหนาแน่นจนกลายเป็นชื่อเรียกชุมชน แรงบันดาลใจจาก “ปอ” และ “ขยะสิ่งทอ” จุดเริ่มต้นของงานศิลปะชุดนี้ เกิดจากการตั้งคำถามถึงความสัมพันธ์ระหว่างอดีตและปัจจุบัน ปอกระเจา วัสดุธรรมชาติที่เป็นชื่อเรียกขานของพื้นที่ (บางกะเจ้า) ซึ่งมีเอกลักษณ์ด้านความเหนียวแน่นและพื้นผิวที่จริงใจ เศษผ้าจากโรงงาน ตัวแทนของยุคสมัยใหม่และอุตสาหกรรมที่อยู่ล้อมรอบพื้นที่คุ้งบางกะเจ้า ซึ่งมักจะถูกมองว่าเป็นขยะที่ไร้ค่า เมื่อนำความหยาบกระด้างของเส้นใยปอ มาเป็นแรงบันดาลใจ สู้สีสันและลวดลายของเศษผ้า ผลลัพธ์ที่ได้จึงไม่ใช่แค่ชิ้นงานศิลปะ แต่เป็น “บทสนทนา” ระหว่างธรรมชาติและเมืองความสวยงามของงานศิลปะไม่ได้หยุดอยู่แค่ตัวผลงาน แต่ได้ขยายผลไปสู่การจัด Workshop ให้กับผู้สูงอายุในพื้นที่ ณ เรือนไม้เก่าที่เปี่ยมไปด้วยบรรยากาศของชุมชน การฟื้นฟูผ่านการสร้างสรรค์ การถักมัดเศษผ้าเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้สูงอายุได้ฝึกสมาธิและการใช้กล้ามเนื้อ (ดังจะเห็นได้จากภาพบรรยากาศการเรียนรู้อย่างตั้งใจ) การแลกเปลี่ยนข้ามวัย ในห้องเรียนนี้มีทั้งคนรุ่นใหม่และรุ่นใหญ่มานั่งล้อมวงแลกเปลี่ยนกัน ไม่ใช่แค่เรื่องเทคนิคการถัก แต่คือการเล่าเรื่องราวความหลังของบางกะเจ้าผ่านวัสดุที่พวกเขากำลังสัมผัส งานชิ้นนี้จึงเป็นเครื่องพิสูจน์ว่า ศิลปะสามารถทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมระหว่าง วัสดุ (ปอ-เศษผ้า) พื้นที่ (บางกะเจ้า-บางกระสอบ) และผู้คน (ศิลปิน-ผู้สูงอายุ) เข้าด้วยกันอย่างเหนียวแน่น เหมือนกับปมเชือกที่ถูกมัดไว้อย่างมั่นคง เพื่อร่วมกันถักทออนาคตที่ยั่งยืนให้กับชุมชนแห่งนี้ **กิจกรรมที่ 3 “ถักยอด้วยหัวใจ ณ บางยอ”** เป็นกิจกรรมสร้างสรรค์ผลงานศิลปะโดยเทคนิคการถักโคเชต์ โดยผู้วิจัยได้สำรวจเบื้องต้น ผู้เข้าร่วมจะต้องมีพื้นฐานการถักโคเชต์มาก่อน เป็นอาสาสมัครผู้สูงวัยจากตำบลบางยอจำนวน 16 คน ผู้วิจัยลงศึกษาวัสดุจากวัดจากแดง พบเศษถุงพลาสติกกำพร้าเป็นจำนวนมาก ถุงพลาสติกถือว่าเป็นขยะที่เกิดขึ้นตลอดเวลา จากร้านค้า ร้านสะดวกซื้อต่าง ๆ ผู้วิจัยจึงนำถุงพลาสติกมาเป็นวัสดุทดแทนเส้นไหม ซึ่งในกระบวนการถักยังคงเป็นลักษณะเดิมแต่วัสดุในการถักเปลี่ยนไป หากวิเคราะห์เรื่องวัสดุคุณสมบัติถุงพลาสติกที่แตกต่างจากเส้นไหมสำเร็จ วัตถุประสงค์หลักของกิจกรรมการจัดการขยะ (upcycling)

เปลี่ยนถุงพลาสติกใช้แล้ว (ถุงหิ้ว) ให้มีมูลค่า แทนที่จะถูกทิ้งเป็นขยะในชุมชน ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ การถักโครเชต์ช่วยฝึกกล้ามเนื้อมัดเล็ก ฝึกสมาธิ และช่วยชะลอภาวะสมองเสื่อม สร้างความสัมพันธ์ในชุมชน เป็นการรวมกลุ่มเพื่อลดความเหงาและสร้างความภาคภูมิใจในวัยเกษียณ กิจกรรมนี้ให้ประโยชน์และคุณค่าที่เกิดขึ้น 3 มิติ 1) ด้านสิ่งแวดล้อม ช่วยลดปริมาณขยะพลาสติกในตำบลบางยออย่างเป็นรูปธรรม 2) ด้านเศรษฐกิจ สามารถนำผลงานไปจำหน่ายในงานโอท็อป (OTOP) หรือตลาดนัดชุมชน สร้างรายได้เสริมให้กับผู้สูงอายุ และ 3) ด้านจิตใจ ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณภาพ (active aging) และได้เป็นส่วนหนึ่งในการช่วยโลก

ภาพที่ 1 ผลงานจากกิจกรรม 1 “ฉลุลมหายใจแห่งคั่งสีเขียว”

ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 2 ภาพจากกิจกรรมที่ 2 “ถักทอวิถีบางกะเจ้า ศิลปะจากเศษผ้า

คืนชีวิตให้ปอกระเจาและหัวใจผู้สูงวัย”

ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 3 ภาพจากกิจกรรมที่ 3 “ถักยอด้วยหัวใจ ณ บางยอ”
ที่มา: ผู้วิจัย

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาทุนทางวัฒนธรรมคຸ່งบางกะเจ้า อำเภอบางปะเตน จังหวัดสมุทรปราการ สรุปลจากการศึกษาวิเคราะห์เอกสาร และจากการสนทนากลุ่ม โดยมีปราชญ์ชุมชน นักขับเคลื่อน องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) ได้อภิปรายผลด้านทุน วัฒนธรรมออกเป็น 3 ทุน โดยมีทุนวัฒนธรรมที่ 1 ทุนทางประวัติศาสตร์พื้นที่การผสมผสานของกลุ่ม ชาติพันธุ์ ทุนทางวัฒนธรรม ที่ 2 ทุนทางระบบนิเวศและเกษตรกรรม ทุนทางวัฒนธรรมที่ 3 ทุนทาง จิตสำนึก โดยคณะผู้วิจัยได้เห็นศักยภาพของพื้นที่คຸ່งบางกะเจ้าที่มีใช่แค่พื้นที่สีเขียวหรือเป็นปอดของ กรุงเทพฯ เท่านั้น แต่พบถึงความต้องการของชุมชนโดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงวัยที่ยังคงอยู่ในพื้นที่บางกะเจ้า ซึ่งเป็นคนที่เกิดและเติบโตมาในพื้นที่นี้ หลายครอบครัวลูกหลานออกไปทำงานนอกพื้นที่ ดังนั้นบางกะเจ้า จึงเป็นสังคมสูงวัยรวมตัวกัน โดยพบว่าผู้สูงวัยในคຸ່งบางกะเจ้าเป็นกลุ่มที่มีความสามารถหลากหลายด้าน โดยเฉพาะงานฝีมือ (craft) ทั้งงานถัก งานช่างต่าง ๆ คณะผู้วิจัยจึงจัดกิจกรรมทางศิลปะผู้สูงวัย เพื่อนำไปสู่การจัดเทศกาลผู้สูงวัยในคຸ່งบางกะเจ้า โดยแบ่งออกเป็น 3 กิจกรรม ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 “ฉลุลมหายใจแห่งคຸ່งสีเขียว โดยกลุ่มผู้สูงวัยมีส่วนร่วมในการบอกเล่าเรื่องราว ความสวยงามทางของธรรมชาติในคຸ່งบางกะเจ้าตั้งแต่อดีตเชื่อมโยงถึงการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน โดย เป็นการนำทุนทางวัฒนธรรม 2 ด้านคือด้านประวัติศาสตร์พื้นที่ผสมผสานทุนทางระบบนิเวศและ เกษตรกรรม นักวิจัยได้นำมาตีความเป็นภาพผ่านเทคนิคการฉลุกระดาษแบบดั้งเดิม โดยจัดแสดงผลงาน ศิลปะการฉลุกระดาษร่วมสมัยชุด “ความอุดมสมบูรณ์ของบางกะเจ้า” ณ Sabaidee Café ของผู้วิจัย ถือ เป็นการจัดแสดงผลงานในพื้นที่ ที่เป็นต้นทางของแรงบันดาลใจ (in situ) ในการนี้ได้มีการจัดกิจกรรม ประกอบนิทรรศการด้วยการเวิร์คช็อป ศิลปะการตัดกระดาษร่วมสมัย ที่ได้แรงบันดาลใจด้านเทคนิค

วิธีการและสีเส้นมาจากโลงมอญ ผสานเข้ากับการตัดกระดาษ แบบอิสระ ที่ไม่ได้จำกัดแบบแผนและลวดลาย เปิดโอกาสให้ผู้คนหลากหลายช่วงวัยได้สร้างสรรค์ผลงานตามจินตนาการของตนได้อย่างอิสระ กิจกรรมนี้จึงเข้าถึงได้ง่ายและได้รับการตอบรับที่ดีมาก

ภาพที่ 4 ภาพจากนิทรรศการ ณ ร้าน Sabaidee Café

ที่มา: ผู้วิจัย

กิจกรรมที่ 2 ถักทอวิถีบางกะเจ้า ศิลปะจากเศษผ้า คืนชีวิตให้ปอกระเจาและหัวใจผู้สูงวัย เป็นกิจกรรมที่กลุ่มผู้สูงวัยได้มีส่วนร่วมในการผูกมัด ถักทอ จุดเริ่มต้นของงานศิลปะชุดนี้ เกิดจากการตั้งคำถามถึงความสัมพันธ์ระหว่างอดีตและปัจจุบัน ปอกระเจา วัสดุธรรมชาติที่เป็นชื่อเรียกขานของพื้นที่ (บางกะเจ้า) ซึ่งมีเอกลักษณ์ด้านความเหนียวแน่นและพื้นผิวที่จริงใจ เศษผ้าจากโรงงาน ตัวแทนของยุคสมัยใหม่และอุตสาหกรรมที่อยู่ล้อมรอบพื้นที่คู้บางกะเจ้า ซึ่งมักจะถูกมองว่าเป็นขยะที่ไร้ค่า เมื่อนำความหยาบกระด้างของเส้นใยปอ มาเป็นแรงบันดาลใจ สู้สีเส้นและลวดลายของเศษผ้า ผลลัพธ์ที่ได้จึงไม่ใช่แค่ชิ้นงานศิลปะ แต่เป็น “บทสนทนา” ระหว่างธรรมชาติและเมือง ศิลปะชิ้นนี้ไม่ได้มีไว้เพียงเพื่อจัดแสดง แต่เป็นงานศิลปะเชิงกระบวนการ (process art) ที่ดึงเอาศักยภาพของวัสดุมาสร้างรูปทรงใหม่ ๆ เพื่อสะท้อนให้เห็นว่า “ของเหลือทิ้ง” หากวางอยู่ถูกที่ ถูกเวลา และถูกความคิดสร้างสรรค์มันจะกลายเป็น สิ่งที่มีมูลค่าและคุณค่าขึ้นมาทันที กิจกรรมนี้แสดงถึงทุนวัฒนธรรมที่ 1 ทุนทางประวัติศาสตร์ พื้นที่ ที่มาของคำว่าบางกะเจ้าและทุนทางระบบนิเวศและเกษตรกรรมแสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณแต่แทนที่ด้วยวัสดุเหลือใช้ เช่นเศษผ้าซึ่งแสดงออกถึงทุนทางจิตสำนึกถึงเรื่องสิ่งแวดล้อม

กิจกรรมที่ 3 ถักยอด้วยหัวใจ ณ บางยอ เป็นกิจกรรมการมีส่วนร่วมของผู้สูงวัยในตำบลบางยอ มาถักทอผลงานจากเศษพลาสติก กิจกรรมนี้แสดงถึงทุนทางประวัติศาสตร์พื้นที่ ที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตชาวคู้บางกะเจ้า แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ในน้ำมีปลา มีกุ้งมากมาย ชาวบ้านจึงทำการยกยอเพื่อนำกุ้งปลามาทำอาหาร และเป็นการกระตุ้นคิดถึงเรื่องทุนทางวัฒนธรรมเรื่องทุนทางจิตสำนึกโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อม ในคู้บางกะเจ้า โดยกิจกรรมถักยอด้วยหัวใจ ณ บางยอกลุ่มผู้สูงวัยมีความสุขในการร่วมกลุ่มทำงาน บทสนทนาที่คุยกันถึงอดีตบางท่านอยู่ที่บางยอตั้งแต่เกิดเล่าถึงวิถีชีวิตต่าง ๆ ร่วมกับการถักโคเชตเป็นชิ้นเล็ก ๆ โดยผลงานของแต่ละท่านได้ถูกรวมเป็นผลงานยกยอชิ้นขนาดใหญ่ มีขนาดเส้นทะแยงมุม 2 เมตร และถูกจัดแสดงขึ้นในงาน Craft in Khung Bang Kachao

ณ สวนสาธารณะและสวนพฤกษชาติศรีนครเขื่อนขันธ์ ต.บางกะเจ้า เมื่อวันที่ 14-15 กุมภาพันธ์ 2569 ซึ่งได้รับการตอบรับจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและนักท่องเที่ยวต่างชาติจำนวนมาก มีผู้เข้าร่วมชมผลงานประมาณ 300-500 คน โดยเก็บผลจากการประเมินความพึงพอใจได้ 210 คน ดังนี้

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 62.5 และเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 37.5 อายุ 41-60 ปี คิดเป็นร้อยละ 75 อายุมากกว่า 60 ปี คิดเป็นร้อยละ 12.5 และ อายุมากกว่า 20-40 ปี คิดเป็นร้อยละ 12.5 เป็นนักท่องเที่ยวนอกพื้นที่ คิดเป็นร้อยละ 37.5 เป็นคนในพื้นที่สมุทรปราการ คิดเป็นร้อยละ 37.5 และเป็นคนในคั้งบางกะเจ้า คิดเป็นร้อยละ 25

ความพอใจต่อเนื้อหาและผลลัพธ์ของกิจกรรม (ฐานทุนวัฒนธรรม) ข้อ 1 เนื้อหาของกิจกรรมมีความเชื่อมโยงกับทุนวัฒนธรรม ในพื้นที่คั้งบางกะเจ้า ความพึงพอใจอยู่ในระดับดีมาก คิดเป็นร้อยละ 87.5 และความพึงพอใจอยู่ในระดับดี คิดเป็นร้อยละ 12.5 ข้อ 2 การได้เรียนรู้หรือเกิดความเข้าใจในมรดก/ภูมิปัญญา/วิถีชีวิตของชุมชนบางกะเจ้าผ่านกิจกรรม workshop ความพึงพอใจอยู่ในระดับดีมาก คิดเป็นร้อยละ 75 และความพึงพอใจอยู่ในระดับดี คิดเป็นร้อยละ 25 ข้อ 3 ความรู้สึกสนุกและภาคภูมิใจในผลงานศิลปะที่สร้างขึ้นร่วมกับชุมชน ความพึงพอใจอยู่ในระดับดีมาก คิดเป็นร้อยละ 100 ข้อ 4 คุณต้องการที่จะให้มีการจัดกิจกรรมลักษณะนี้ในพื้นที่อีกในอนาคต? คำตอบ คือ ใช่ ร้อยละ 100 จากผลการประเมินความพึงพอใจผู้เข้าร่วมกิจกรรมและชมผลงานเทศกาลศิลปะสูงวัยได้รับการตอบรับดีมากและอยากให้มีกิจกรรมแบบนี้

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. องค์ความรู้ที่ได้จากผลการวิจัย เป็นนวัตกรรมด้านวัสดุในการต่อยอดการนำไปสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ใหม่ให้ชุมชน คั้งบางกะเจ้า
2. ต่อยอดและขยายผลจากการวิจัยในครั้งนี้ไปสู่การจัดเทศกาลศิลปะที่มีจุดจัดแสดงเพิ่มขึ้น และยังคงให้ผู้สูงอายุในพื้นที่มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ผลงานต่อไปจนก่อให้เกิดอัตลักษณ์เฉพาะของเทศกาลศิลปะในพื้นที่นี้
3. ให้เกิดเทศกาลศิลปะสูงวัยอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความภาคภูมิใจของผู้สูงวัยและส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวในพื้นที่คั้งบางกะเจ้าอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยในครั้งต่อไป

1. จัดกิจกรรมเวิร์คช็อปด้านศิลปะที่มีความหลากหลายด้านเทคนิควิธีการ หมุนเวียนอบรมให้แก่ผู้สูงอายุในพื้นที่ได้เข้าร่วมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มาพบปะทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นการช่วยลดความรู้สึกลำบาก โดดเดี่ยวและเพิ่มการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุ
2. ศึกษาและทำงานร่วมกับผู้ประกอบการในพื้นที่สร้างเส้นทางศิลปะในคั้งบางกะเจ้า เพื่อเกิดเป็นเทศกาลทางศิลปะที่ขยายขนาดให้ใหญ่ขึ้น

ภาพที่ 5 ภาพจากการแสดงผลงาน Craft in Khung Bang Kachao
ที่มา: ผู้วิจัย

รายการอ้างอิง

- กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. (2556). *คู่มือความสุข 5 มิติสำหรับผู้สูงอายุ* (พิมพ์ครั้งที่ 5). สำนักส่งเสริมและพัฒนาสุขภาพจิต กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข.
- มณฑาทิพย์ โสมมิชัย, วรณวิมล ตัวงกัฒ และณัฐวรรณ ภรณรา. (2560). *รายงานฉบับสมบูรณ์ แผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่สีเขียว คຸ່งบางกะเจ้าความยั่งยืน*. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วสวัตตี โอตทวี. (2565, 25 กันยายน). หยุดเวลาไว้ที่ “บางกะเจ้า” ชม ชิม ชิล วิถีชุมชน เส้นทางธรรมชาติ. *ฐานเศรษฐกิจ*. <https://www.thansettakij.com/lifestyle/travel/541583>
- องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน). (2565). *คู่มือท่องเที่ยวคຸ່งบางกะเจ้า อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ 6 เส้นทาง 2 เทศกาล นำเที่ยว@คຸ່งบางกะเจ้า “เที่ยวใกล้กรุงฯบนเส้นทางหลากหลายสไตล์ ที่คຸ່งบางกะเจ้า. พิพู ดีไซน์ แอนด์ พริน*.
- อรรถชัย ฟองสมุทร. (2551, 1 กันยายน). *ศิลปะชุมชน เสียงสะท้อน 476 กม. อุซาคเนย์*.
- อุดม เพชรสังหาร. (2548). ศิลปะกับการพัฒนาสมองมนุษย์. *นิตยสารหมอชาวบ้าน เล่มที่ 317*, หน้า 28.